

ПРОБЛЕМСКИ ПОСТУПАК ОБРАДЕ КЊИЖЕВНОГ ТЕКСТА

Проблемска настава

Проблемска настава књижевности битније мења улогу ученика и наставника у процесу тумачења књижевног дела. Њен је основни циљ мисаоно ангажовање ученика, односно оспособљавање ученика за самостални стваралачки рад, за развијање његових истраживачко-стваралачких способности у току обраде уметничког текста.

Полазиште проблемског приступа књижевности је у самосталном, истраживачком и стваралачком ангажовању ученика у решавању одређених проблема. Термини проблемска настава, проблематизовање наставе, решавање проблема у настави, учење решавањем проблема синонимске су природе и теже истом – пуном ангажовању ученика да одређеним посупцима решавају књижевне проблеме. Проблемска настава књижевности виши је и највиши облик учења које од репродуктивног учења прелази у мишљење и стваралаштво, од пасивног става и односа у истраживање.

Ученик се у овом облику учења ставља пред одређени литерарни проблем и покушава да га реши на истраживачко-стваралачки начин. Књижевни проблем покреће читалачко-сазнајну пажњу ученика мотивише га, назива дилеме и недоумице и доводи га у ситуацију његовог индивидуалног ангажовања. Проблематизовањем наставе књижевности ученик није прималац готових и унапред припремљених сазнања долази истраживачким путем, самостално, и зато књижевно дело доживљава и сазнаје дубље и интензивније.

Ученик у проблемској настави има активан мисаоно-интелектуални однос према књижевном делу. Постављањем и решавањем проблема подстиче се на самостални, истраживачки и стваралачки рад.

Ваљаност решавања проблема, управо, зависи од нивоа развијености стваралачког мишљења ученика, од њихове оспособљености да сазнају то дело путем самостаног истраживања.

Књижевни проблем

Проблем се уопште појављује када се наиђе на одређену препреку која се не може превазићи на основу до тада познатих и важећих начина решавања, већ треба пронаћи нови начин за њено решавање. Књижевни проблем је везан за одређену потешкоћу, препреку или недоумицу са којима се ученик суочава у току размишљања, образлагања, доказивања, односно тумачења неке литерарне појаве, ситуације или пишчевог гледишта. Он, дакле, произилази из књижевног дела као целине, из одређеног контекста или из једног исказа који омогућава различита тумачења. Проблем проистиче из вишезначности књижевног исказивања и из различитости тумачењских претпоставки.

Изналажење и решавање проблема зависи од учениковог читалачког искуства, од његових интелектуалних способности, од способности да открива и решава проблеме. Зато ученици могу различито схватити књижевни проблем – оно што за једног може бити проблем, за другог није.

Проблемска „потешкоћа“ може бити нека скривена уметничка вредност која обично измиче читалачкој пажњи и сазнању, измиче потреби ученика да је протумачи. То може бити неко пишчево стваралачко гледиште, исказ, мисао, слика, ситуација и поступак који су вишезначни или имају алегоричко и симболично значење.

Поступак проблематизовања

Проблемски поступак књижевног текста у функцији је учениковог стваралачко-истраживачког односа према том делу. Овај поступак омогућава

дубље доживљавање, разумевање, тумачење и критичко сагледавање књижевног дела. Писац у књижевном тексту не нуди готове проблеме, формулисане на одређен начин, већ се они у делу откривају, проналазе. Ученик, дакле, у књижевном делу налази подстицаје за изналажење и откривање проблема у елементима уметничке предметности дела (слике, догађаја, ситуације, исказа, ликова, пишчевих порука и сл.). У оквиру проблемске наставе књижевно дело се може рашчланити на низ битних проблема а могу се откривати и узгредна проблемска питања.

Проблематизовање књижевног дела као уметничке целине

Под проблематизовањем подразумева се рашчлањавање проблематике књижевног дела на уже проблеме или предметне целине. Помоћу тих проблемских целина поступно и ситематично се усмерава истраживачка пажња ученика ка сазнавању књижевног дела, за ток његове интерпретације на часу. Значи, дело се рашчлањује на низ проблемских целина иманентних природи уметничке структуре и значења тога дела. Те ситематично, јасно, прецизно и прегледно одређење проблемске целине постају предмет интерпретације књижевног дела на часу. Проблемске целине су истовремено радне целине или радне ситуације на часу. Мноштво уметничких цињеница, у току сазнавања дела, окупљено је око појединих проблемских целина и све су оне у функцији доминантног проблема.

Рашчлањавање књижевног дела на уже проблемске целине прилагођава се:

- природи књижевног дела који се интерпретира;
- временским јединицама интерпретирања (броју часова);
- психофизичкој и интелектуалној способности ученика (узрасту ученика).

Проблематизовање појединих гледишта (слика, догађаја, ситуација, ликова, пишчевих мисли и порука)

Проблематизовање појединих гледишта може се применити уз било који методички приступ књижевном делу. То може бити психолошки, морални, филозофски, друштвени и естетски проблем. Дакле, могу се проблематизовати уметничке слике, осећања, мисли, поруке, догађаји, ситуације, поступци ликова. Не треба их схватити као успутне и споредне проблемске ситуације већ их треба предвидети у току припреме и стручно-методички се припремити за њихово решавање.

Проблемска ситуација мотивише ученике, подстиче њихову машту, мисаоно их ангажује. Подстиче ученика да истражује: да налази различита решења, да их упоређује, да процењује, асоцира, повезује, успоставља аналогije, и на крају – да нађе право решење. Ученик је у процесу налажења вођен својим интелектуалним немиром, својим смислом да проналази, открива, комбинује, да уопштава и изводи закључке, да самостално долази до проблема и да га самостално решава. Изузетно је важно што проблемска ситуација покреће учениково стваралачко мишљење и од пасивног примаоца информација претвара га у активног иницијатора. Ако проблемска ситуација садржи превелик број изазова, ученик ће се сам одредити за оне које може да реши у складу са својим способностима. Стваралачка активност ученика и његова снажна мотивација најдрагоценији су елементи учења путем решавања проблема.

Битна су два момента у проблемском поступку: одређење за проблем и посављање проблемских питања. Наставник ће се приликом одређивања проблемских подручја одредити за она која сугеришу доминантне вредности, која имају значајну уметничку улогу. Проблематским питањима „доводимо“ ученика пред проблем наводимо га да открије и постави проблем. Проблем је, дакле, постављен у проблемском питању а његов прави одговор се даје после анализе.

Припремање ученика за проблемски поступак обраде књижевног дела

Ученике је неопходно на одређен начин припремити за проблемски поступак у настави књижевности. Припрема, најпре, почиње од наставника. Он мора добро да проучи књижевно дело, да сагледа његов унутрашњи склоп, његову уметничку структуру и значење. Најважније је да „маркира“ додатне вредности књижевног дела, да одреди проблемска подручја и целине.

Од тог тренутка почиње наставничко *непосредно вођење* ученика у процесу проблемске обраде књижевног дела. Неопходно је да наставник припреми ученике за читање и тумачење књижевног дела – да их подстиче у току читања, да организује њихову истраживачку пажњу, да их поступно, систематично и стваралачки води кроз књижевно дело у току читања и у току интерпретације дела на часу.

Истраживачки задаци су најважнији и најефикаснији подстицај, стручна и методичка помоћ ученику како да сазнаје књижевно дело. Помоћу истраживачких задатака ученик се припрема за читање, разумевање и тумачење дела.

Наставник нуди ученицима истраживачке задатке пре читања дела и тиме их припрема, усмерава њихову пажњу на доминантна предметна подручја. На основу тих радних налога ученици самостално истражују књижевно дело, стваралачки га сагледавају. Док читају уметнички текст, ученици откривају, запажају, уочавају, закључују, истражују, асоцирају и стваралачки мисле. Истраживачки задаци, једноставно, воде ученике подстичу их да откривају и дефинишу доминантне проблеме или уже проблемске целине, да врше проблемску анализу и сагледавају дело као јединствену уметничку целину. У истраживачке задатке су utkани битни литерарни проблеми. Уз проблеме се обично сугеришу одговарајућа гледишта која помажу у решавању проблема. Истраживачким задацима се ученици наводе да самостално сазнају књижевно дело, да откривају и решавају одређене проблеме.

ЛИТЕРАТУРА

Милатовић, В. (2011). *Методика наставе српског језика и књижевности у разредној настави*, Београд: Учитељски факултет.

Николић, М. (2004). *Методика наставе српског језика и књижевности*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства